UDK 811.163.42:004
Pregledni rad
Rukopis primljen 12. III. 2025.
Prihvaćen za tisak 12. V. 2025.
https://doi.org/10.31724/rihjj.52.1.17

Milica Mihaljević
Institut za hrvatski jezik
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
https://orcid.org/0000-0002-9348-8177
mmihalj@ihjj.hr

DIJAKRONIJA U SINKRONIJI U DIGITALNO DOBA[1]

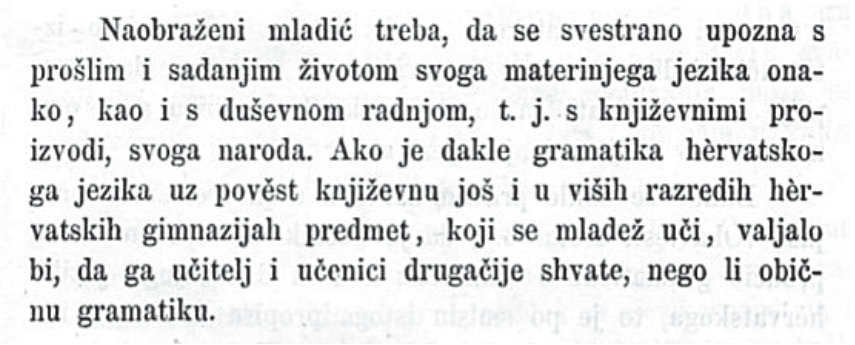
Dijakronijska i sinkronijska istraživanja u mnogim se aspektima i segmentima dodiruju i isprepliću, neki projekti imaju i sinkronijsku i dijakronijsku sastavnicu te mnogi znanstvenici koji se u prvome redu bave dijakronijom povremeno surađuju i na primarno sinkronijskim projektima. U radu će se prikazati odabrani projekti i poslovi Odjela za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik i to oni u kojima je posebna pozornost posvećena donošenju dijakronijskih podataka i suradnji standardologa koji se bave suvremenim hrvatskim jezikom sa stručnjacima koji se bave poviješću hrvatskoga jezika. U radu će se također pozornost posvetiti mrežnoj dostupnosti rezultata prikazanih istraživanja.

1. Uvod

U bazi strukovnoga nazivlja *Struni dijakronija* je određena kao razmatranje promjena koje nastaju protjecanjem vremena, a *sinkronija* kao razmatranje pojava u određenome trenutku. *Dijakronija* i *sinkronija* određene su kao antonimi. U *Hrvatskoj enciklopediji dijakronija* je određena kao istraživanje jezika sa stajališta njegova povijesnoga razvoja, nasuprot *sinkroniji,* koja proučava jezik kao sustav ne uzimajući u obzir vremensku dimenziju. U nekim su se razdobljima (npr. u strukturalizmu) sinkronija i dijakronija strogo razdvajale,

[1] Ovaj je rad nastao u okviru istraživačkoga projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik – 2. faza*, koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorna je samo autorica, te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

dok je u drugim razdobljima (npr. mladogramatičari) dijakronija služila kako bi se objasnile i naučile sinkronijske pojave. Primjerice u školskoj gramatici Vatroslava Jagića *Gramatika jezika hervatskoga osnovana na starobugarskoj slovenštini* iz 1864. suvremeni (tj. onaj koji se govorio u to vrijeme) se hrvatski objašnjava s pomoću staroslavenskoga (Jagić ga naziva *starobugarski*). U uvodu toga djela piše da se učenik (*mladić*!) treba upoznati s prošlošću i sadašnjošću svojega materinskog jezika, vidi 1. sliku:

Naobraženi mladić treba, da se svestrano upozna s prošlim i sadanjim životom svoga materinjega jezika onako, kao i s duševnom radnjom, t. j. s književnimi proizvodi, svoga naroda. Ako je dakle gramatika hèrvatskoga jezika uz povĕst književnu još i u viših razredih hèrvatskih gimnazijah predmet, koji se mladež uči, valjalo bi, da ga učitelj i učenici drugačije shvate, nego li običnu gramatiku.

1. slika: Iz uvoda Jagićeve školske gramatike *Gramatika jezika hervatskoga osnovana na starobugarskoj slovenštini*

To je zanimljiv primjer iz povijesti jezika uključivanja dijakronije u objašnjavanje sinkronijskih pojava već na školskoj razini. U istraživanjima koja će biti prikazana u ovome radu dijakronijski i sinkronijski pristup smatraju se komplementarnima te je unošenje dijakronijske sastavnice korisno da bi se objasnilo neke pojave u suvremenome jeziku i pratila starija literatura.

U radu će se predstaviti projekti koji su se izvodili ili se još izvode u Odjelu za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik. Odabrani su projekti koji zadovoljavaju sve ili većinu ovih uvjeta: 1. rezultati rada na projektu mrežno su dostupni, 2. istraživanje je korpusno utemeljeno, 3. ostvarena je suradnja između znanstvenika Odjela za hrvatski standardni jezik i znanstvenika Odjela za povijest hrvatskoga jezika i/ili Odjela za onomastiku i etimologiju (ističe se suradnja sa stručnjakom za etimologiju), 4. u projektu je uz sinkronijsku prisutna i dijakronijska sastavnica.

2. Projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*

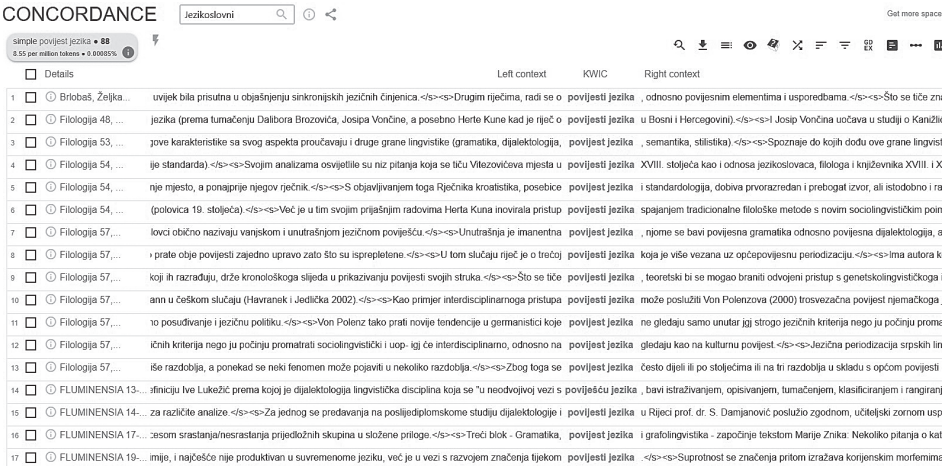
Projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* od 24. svibnja 2019. do 23. prosinca 2020. financirala je Hrvatska zaklada za znanost (projekt: Struna-2017-09-05, voditeljica Milica Mihaljević), a od 1. siječnja 2021. do 31. prosinca 2023. bio je interni projekt Instituta za hrvatski jezik. Projekt je pokrenut zbog potrebe da se popiše, ustanovi i normira hrvatsko jezikoslovno nazivlje. Na projektu je sudjelovalo 27 suradnika iz šest institucija[2]: Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Filozofskoga fakulteta u Rijeci, Filozofskoga fakulteta u Osijeku, Leksikografskoga zavoda *Miroslav Krleža*, Staroslavenskoga instituta i Instituta za hrvatski jezik. Na projektu su sudjelovali suradnici sa svih pet odjela Instituta za hrvatski jezik. Više podataka o projektu dostupno je na mrežnim stranicama projekta na adresi https://jena.jezik.hr/ te u monografiji *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* (Mihaljević, Hudeček i Jozić 2023.).

Za ovu je temu posebno važna suradnja sa suradnicima s Odjela za povijest hrvatskoga jezika (Marijana Horvat i Martina Kramarić), suradnicima s Odjela za etimologiju i onomastiku (Ankica Čilaš Šimpraga i Domagoj Vidović (onomastika) te Dubravka Ivšić Majić (etimologija) te suradnikom iz Staroslavenskoga instituta (Milan Mihaljević). Obrađeno je tridesetak jezikoslovnih područja.

Osnovni su rezultati projekta *Jena*:

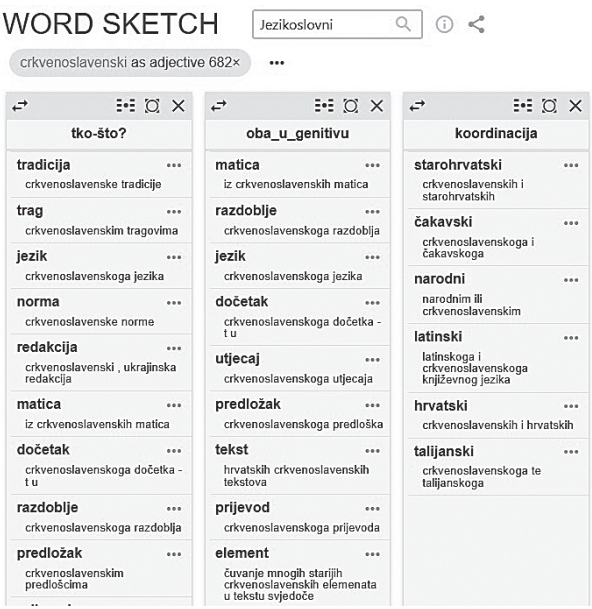
- izrada *Jezikoslovnoga korpusa* pretraživoga u Sketch Engineu[3], vidi 2. sliku[4]

[2] Više o projektu vidi u Mihaljević, Hudeček i Jozić 2023.
[3] O Sketch Engineu vidi u Kilgarriff i dr. 2004., 2014.
[4] O *Jezikoslovnome korpusu* vidi u Mihaljević i Marković 2023.

2. slika: Dio konkordancije leme *povijest jezika* u *Jezikoslovnome korpusu*

Taj je korpus omogućio različita jezikoslovna istraživanja provedena u sklopu projekta.[5] Posebno je korisna opcija bila izrada popisa naziva, skica riječi i razlikovnih skica riječi, vidi 3. sliku.

3. slika: Skica riječi pridjeva *crkvenoslavenski*

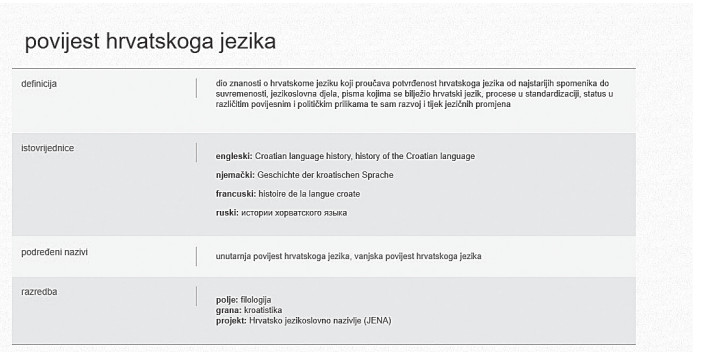
[5] O pretraživanju *Jezikoslovnoga korpusa* vidi u Mihaljević 2021.

- izrada *Odostražnoga rječnika jezikoslovnoga nazivlja*[6], vidi 4. sliku

4. slika: Pretraživanje završetka *-logija* u *Odostražnome rječniku jezikoslovnoga nazivlja*

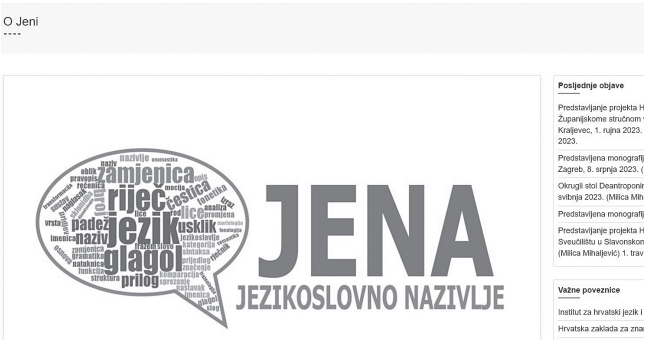
- uključivanje oko 1700 obrađenih jezikoslovnih naziva u terminološku bazu *Strune*[7] s potvrđenim sinonimima (dopušteni nazivi, nepreporučeni nazivi, zastarjelice, žargonizmi) i istovrijednicama na engleskome, njemačkome, francuskome i ruskome jeziku (neki nazivi imaju i istovrijednice na talijanskome, češkome i švedskome jeziku). Primjer obrade naziva *povijest hrvatskoga jezika* u *Struni* vidi na 5. slici.

5. slika: Obrada naziva *povijest hrvatskoga jezika* u bazi *Strune*

[6] O *Odostražnome rječniku jezikoslovnoga nazivlja* vidi u Mihaljević 2023: 120–124.
[7] Više o bazi *Struna* vidi u Nahod 2023.

- suorganizacija četiriju terminoloških okruglih stolova (s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti, Institutom za hrvatski jezik i Znanstvenim vijećem za antropologijska istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti[8]): *Terminološki izazovi u 21. stoljeću*[9] – 2020. godine, *Hrvatska terminologija u europskome kontekstu: stanja i perspektive* – 2021. godine, *Hrvatska terminologija u europskome kontekstu: novi obzori* – 2022. godine, *Hrvatska terminologija u europskome kontekstu: e-rječnici, enciklopedije i baze* – 2023. godine. Odabrani radovi s tih skupova objavljeni su u časopisu *Collegium antropologicum* 47/2 2023. godine. Okrugli se stol održava svake godine i nakon završetka projekta.
- objava monografije *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* (e-inačica objavljena je 2020. na stranicama projekta https://jena.jezik.hr/index.php/e-monografija/[10]), a bitno dopunjena tiskana inačica objavljena je 2023. godine (Mihaljević, Hudeček i Jozić 2023.)
- objava tiskanoga *Rječnika jezikoslovnoga nazivlja* (Mihaljević i Hudeček 2024.); *Rječnik* sadržava 2974 rječnička članka u kojima se nazivi prevode na sedam jezika (engleski, njemački, francuski, talijanski, ruski, češki i švedski), a *Rječnik* i monografija zajedno imaju više od 1200 stranica
- izrada mrežnih stranica projekta (https://jena.jezik.hr/), na kojima se nalazi i popis radova izrađenih na projektu te popis diseminacijskih aktivnosti i aktivnosti usavršavanja, vidi 6. sliku.

6. slika: Mrežne stranice projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*

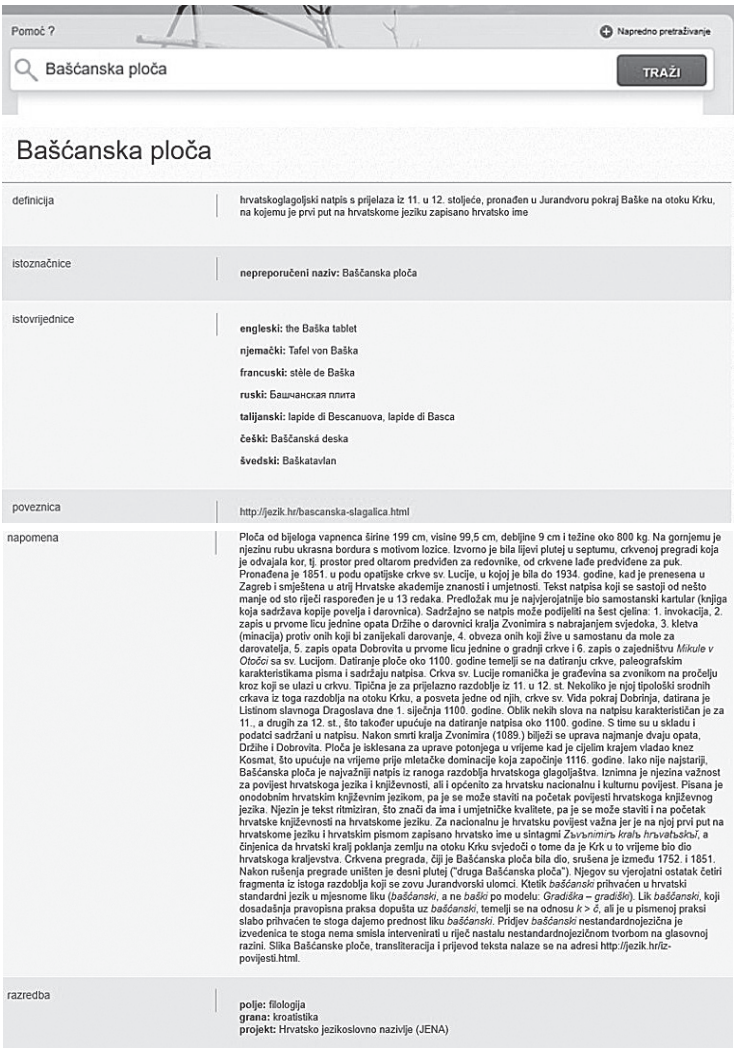
[8] O suradnji na organizaciji terminoloških okruglih stolova vidi u Lewis i Mihaljević 2023.

[9] Prikaz ovoga okrugloga stola vidi u Mihaljević 2020.

[10] Za potrebe izrade monografije izrađen je i javno dostupan program za pravilno citiranje bibliografskih jedinica prema pravilima *Hrvatskoga pravopisa* Instituta za hrvatski jezik.

2.1. Dijakronijski podatci u projektu *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*

Dijakronija je u projektu *Jena* zastupljena u prvome redu tako da je u bazu i u rječnik uneseno povijesnojezično (suradnica Marijana Horvat), paleoslavističko (suradnici Marijana Horvat i Milan Mihaljević) i etimološko (suradnica Dubravka Ivšić Majić) nazivlje ta da se uz mnoge nazive nalaze i zastarjelice. Pretraga i obrada naziva *Bašćanska ploča* prikazana je na 7. slici.

7. slika: Pretraga i obrada naziva *Bašćanska ploča* u *Struni*

Obrada naziva u bazi *Strune* i u *Rječniku jezikoslovnoga nazivlja* nije istovjetna jer je u bazu, u kojoj nema prostornoga ograničenja, bilo moguće unijeti mnogo dodatnih podataka u napomeni i poveznicu na članke, igre (vidi 8. sliku) i druge sadržaje.

8. slika: Igra *Složi Bašćansku ploču*

U *Rječniku jezikoslovnoga nazivlja* naziv *Bašćanska ploča* obrađen je ovako, vidi 1. prikaz:

Bašćanska ploča

definicija: hrvatskoglagoljski natpis s prijelaza iz 11. u 12. stoljeće pronađen u Jurandvoru pokraj Baške na otoku Krku, na kojemu je prvi put na hrvatskome jeziku zapisano hrvatsko ime

područje	paleoslavistika
nepreporučeni naziv:	Baščanska ploča
engleski:	the Baška tablet
njemački:	Tafel von Baška

francuski:	stèle de Baška
talijanski:	lapide di Bescanuova, lapide di Basca
ruski:	Башчанская плита
češki:	Baščanská deska
švedski:	Baškatavlan

napomena: Ktetik *bašćanski* prihvaćen je u hrvatski standardni jezik u mjesnome liku (*bašćanski*, a ne *baški* po modelu: *Gradiška – gradiški*). Lik *baščanski*, koji je pravopisna praksa dopuštala uz *bašćanski*, temelji se na odnosu *k* > *č*, ali je u pismenoj praksi slabo prihvaćen te stoga dajemo prednost liku *bašćanski*. Pridjev *bašćanski* nestandardnojezična je izvedenica te stoga nema smisla intervenirati u riječ nastalu nestandardnojezičnom tvorbom na glasovnoj razini.

1. prikaz: Obrada naziva *Bašćanska ploča* u *Rječniku jezikoslovnoga nazivlja*

U rječniku je obrađeno mnogo više naziva nego u bazi *Strune*, npr. naziv *povijesna leksikografija* ne nalazi se u bazi, vidi 2. prikaz.

povijesna leksikografija

definicija: područje leksikografije koje se odnosi na opis i teoriju izrade povijesnih rječnika i povijesne leksikografske građe, izradu povijesnih rječnika, njihovo proučavanje, kronologiju i kritičko izdavanje

područje:	leksikografija, povijest jezika
engleski:	historical lexicography
njemački:	historische Lexikographie
francuski	lexicographie historique
talijanski:	lessicografia storica
ruski:	историческая лексикография
češki:	historická lexikografie, lexikografie historická
švedski:	historisk lexikografi

napomena: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII. JAZU. Zagreb. 1880. – 1976., poznat kao Akademijin rječnik, zasad je najveći hrvatski povijesni rječnik.

2. prikaz: Obrada naziva *povijesna leksikografija* u *Rječniku jezikoslovnoga nazivlja*

O odabiru povijesnojezičih naziva i pristupu njihovoj obradi u rječniku i bazi u monografiji *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* pisala je Marijana Horvat. U analizi posebno ističe važnost polja **napomena** pri obradi povijesnojezičnih naziva jer se u njemu navodi mnogo dodatnih podataka koji nisu mogli biti sastavni dio definicije (Horvat 2023.).

U *Rječniku jezikoslovnoga nazivlja* obrađeno je i stotinjak etimoloških naziva. Dubravka Ivšić Majić (2023: 457–458) etimološke nazive dijeli na opće nazive (nazive kojima se opisuje način nastanka riječi, nazive kojima se opisuju dijelovi etimološkoga opisa, druge nazive koji se nalaze u etimološkim opisima, nazive iz poredbeno-povijesnoga jezikoslovlja, fonološke nazive i morfološke nazive) te nazive specifične za hrvatsku etimologiju (nazive iz prajezika, nazive iz indoeuropske fonologije, nazive iz indoeuropske morfologije, nazive iz praslavenske fonologije i nazive iz praslavenske morfologije).

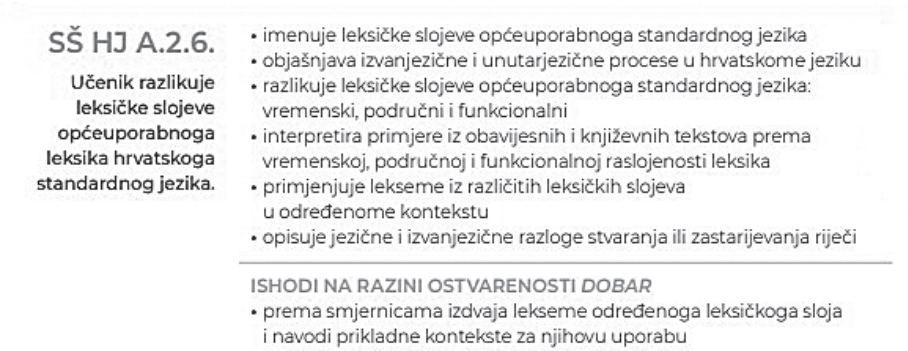
U projektu je posebna pozornost posvećena donošenju zastarjelica. Primjeri zastarjelica navedenih u *Rječniku jezikoslovnoga nazivlja* prikazani su u 1. tablici.

1. tablica: Primjeri zastarjelica u *Rječniku jezikoslovnoga nazivlja*

standardnojezični preporučeni naziv	**zastarjeli nazivi**
genitiv[11]	porađajući padež, drugo padanje, roditeljni padež, rođenik
padež	casus, kas, kazus, kaž, padanje, padnutje, spadanje
perfekt	vrime prošasto, vrijeme prošasto, vrime prošasto sastavljeno
usklik	medjumetak, međumetak, mejumetak
veznik	sastavak

Razlog za donošenje zastarjelica nije samo olakšavanje čitanja starije literature nego i usvajanje češćih primjera zastarjelica u obrazovnome procesu jer se zastarijevanje spominje i u *Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*. (SŠ HJ A.2.6. *Učenik razlikuje leksičke slojeve općeuporabnoga leksika hrvatskoga standardnog jezika – opisuje jezične i izvanjezične razloge stvaranja i zastarijevanja riječi – prema smjernicama izdvaja lekseme određenoga leksičkog sloja i navodi prikladne kontekste za njihovu uporabu*.), vidi 9. sliku.

[11] Zastarjeli se nazivi donose uz sve padeže.

9. slika: Zastarijevanje riječi u *Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*

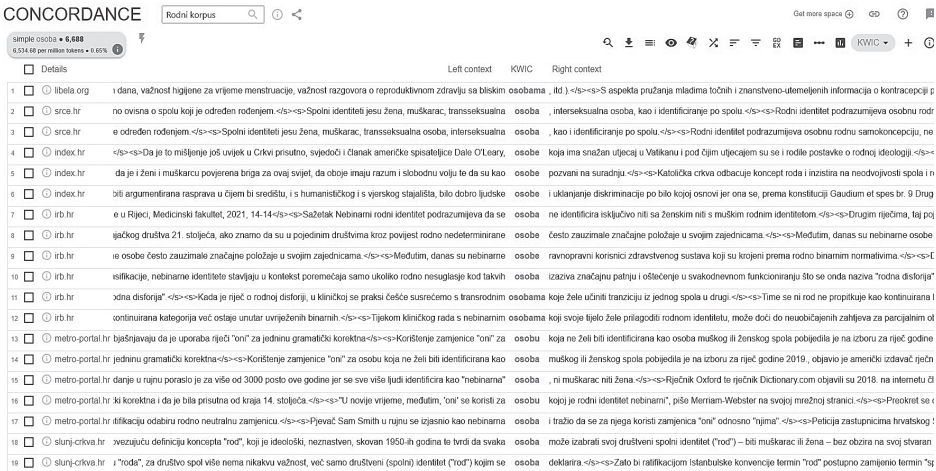
Pri donošenju zastarjelica projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* surađivao je i s projektom *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma – RETROGRAM*, IP-2018-01-3585, voditeljice Marijane Horvat. O toj suradnji vidi u radu Horvat, Kramarić i Mihaljević 2024. O izazovima donošenja zastarjelica u *Rječniku jezikoslovnoga nazivlja* u monografiji *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* pisala je Marijana Horvat te istaknula da se u rječniku i bazi jezikoslovnoga nazivlja nastojala obratiti pozornost na postojanje bogatoga hrvatskog jezikoslovnog nazivlja dopreporodnoga i preporodnoga razdoblja te potaknuti daljnja istraživanja (Horvat: 2023: 507–514).

3. Projekt *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*

Interni projekt Instituta za hrvatski jezik *Muško i žensko u hrvatskome jeziku* trajao je od 2017. do kraja 2024. godine. Voditeljice projekta bile su Lana Hudeček i Milica Mihaljević. Nastao je zbog potrebe društvene zajednice koja se ogleda u velikome broju upita koji su službi za jezične savjete Instituta za hrvatski jezik uputili brojni novinari, učitelji i nastavnici, službenici u različitim tvrtkama i drugi građani. Pitanja su se uglavnom odnosila na tvorbu i uporabu mocijskih parnjaka, uporabu riječi *rod* i *spol* te govor o nebinarnim osobama. Više podataka o projektu dostupno je na mrežnim stranicama projekta na adresi https://muskozensko.jezik.hr/.

Osnovni su rezultati projekta *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*:

- izrada *Rodnoga korpusa* pretraživoga u Sketch Engineu, vidi 10. sliku

10. slika: Pretraga leme *osoba* u *Rodnome korpusu*

- izrada *Odostražnoga rječnika mocijskih parnjaka*[12], vidi 11. sliku

administrativna direktorica	nastavnica pjevanja	rukovateljica strojevima za označivanje
administrativna i komercijalna direktorica	nastavnica plesa	rukovateljica strojevima za pakiranje
administrativna pomoćnica u ordinaciji	nastavnica savjetnica	rukovateljica strojevima za pakiranje i obilježavanj sličnim strojevima
administrativna službenica	nastavnica slikarstva	
administratorica baza podataka	nastavnica violine	rukovateljica strojevima za pletenje
administratorica mreže	nastavnica visoke škole	rukovateljica strojevima za pranje
administratorica mrežnih stranica	nastavnica za djecu s posebnim potrebama	rukovateljica strojevima za preradbu drva
administratorica podataka	nastavnica za izvanškolsku glazbenu izobrazbu	rukovateljica strojevima za preradbu mesa
administratorica računalnih sustava	nastavnica za izvanškolsku informatičku izobrazbu	rukovateljica strojevima za preradbu mlijeka
administratorica sustava	nastavnica za izvanškolsku jezičnu izobrazbu	rukovateljica strojevima za preradbu ribe
admiralica	nastavnica za nadarenu djecu	rukovateljica strojevima za proizvodnju alata
admiralica flote	nastavnica za osobe s oštećenjem sluha	rukovateljica strojevima za proizvodnju cigara
agentica za prijevoz	nastavnica za osobe s oštećenjem vida	rukovateljica strojevima za proizvodnju cigareta
agentica za prodaju nekretnina	nastavnica za pojačano učenje jezika	rukovateljica strojevima za proizvodnju čokolade
akademska glumica	nastavnica za pomoć pri učenju	rukovateljica strojevima za proizvodnju kabela
aktuarska pomoćnica	nastavnica za praktično učenje jezika	rukovateljica strojevima za proizvodnju kruha
aktuarska službenica	nastavnica za učenje drugoga jezika	rukovateljica strojevima za proizvodnju mliječnih proizvoda

11. slika: Odostražni rječnik mocijskih parnjaka

[12] Više o *Odostražnome rječniku mocijskih parnjaka* vidi u Mihaljević 2022: 22–6.

- izrada tražilice mocijskih parnjaka u kojoj se prikazuje mocijski par koji sadržava uneseni muški ili ženski mocijski parnjak, vidi 12. sliku

12. slika: Tražilica mocijskih parnjaka: pretraga leme *časnik*

- izrada monografije *Muško i žensko u hrvatskome jeziku* (Mihaljević i Hudeček 2025.)
- davanje velikoga broja jezičnih savjeta o tvorbi i/ili uporabi mocijskih parnjaka, o govoru o nebinarnim osobama i govoru nebinarnih osoba, o uporabi naziva *rod* i *spol*; neki su savjeti objavljeni na mrežnim stranicama projekta
- izrada mrežnih stanica projekta s podatcima o radovima i diseminacijskim aktivnostima provedenima na projektu, vidi 13. sliku.

13. slika: Mrežna stranica projekta *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*

3.1. Dijakronijska istraživanja na projektu *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*

Budući da je razumijevanje muško-ženskoga svijeta danas nespoznatljivo bez poznavanja prošlosti, u projektu je velika pozornost posvećena dijakronijskim istraživanjima. To se posebno odnosi na izražavanje rodnih/spolnih odnosa, uporabu rodno/spolno neutralnoga jezika, rodnih stereotipa te leksikografsku obradu mocijskih parnjaka. Stoga su provedena dijakronijska istraživanja uporabe naziva *rod* i *spol* i od njih izvedenih pridjeva *rodni* i *spolni* i navođenja mocijskih parnjaka u povijesnim rječnicima i gramatikama te analizirana stereotipizirana slika muško-ženskih odnosa u povijesnim izvorima. U tim je istraživanjima sudjelovala suradnica na projektu Marijana Horvat, ali i izvanprojektne suradnice Ana Mihaljević i Martina Kramarić.

Stereotipizirane se slike iz prošlosti zrcale i u frazemima i poslovicama, pa je i njima u projektu posvećena velika pozornost (Kovačević, Blagus Bartolec i Matas Ivanković).

U sklopu projekta objavljeni su ovi radovi s dijakronijskom problematikom:

- Mihaljević, Ana; Mihaljević, Milica. 2021. Spol and rod from a Diachronic and Synchronic Perspective – Analysis of Croatian, Croatian Churchill Slavonic and English. *Collegium antropologicum* 45/4. 341–349.
- Lazić, Daria; Mihaljević, Ana. 2021. Stereotypes and Taboo Words in Dictionaries from a Diachronic and a Synchronic Perspective – The Case Study of Croatian and Croatian Church Slavonic. *Proceedings of XIX EURALEX Congress: Lexicography for Inclusion, Vol. II*. Ur. Gavriilidou, Zoe; Mitits, Lydia; Kiosses, Spyros. SynMorPhoSe Lab, Democritus University of Thrace. 101–111.
- Lazić, Daria; Mihaljević, Ana. 2021. Društveni stereotipi u hrvatskim rječnicima u dijakronijskoj i sinkronijskoj perspektivi. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47/2. 541–582.
- Horvat, Marijana. 2021. Zametci jezičnih stereotipa u povijesnoj leksikografiji. *Hrvatski jezik* 8/2. 33–35.
- Horvat, Marijana; Mihaljević, Milica. 2019. Dijakronijski pogled na mocijske imenice. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 45/1. Zagreb. 27–45.

U monografiji *Muško i žensko u hrvatskome jeziku* nalaze se ova poglavlja u kojima se s dijakronijske perspektive analizira problem muško-ženskih odnosa, stereotipa i odnosa *roda* i *spola*: Ana Mihaljević i Milica Mihaljević: *O značenju imenica* rod *i* spol *te pridjeva* rodni *i* spolni; Marijana Horvat i Ana Mihaljević: *Mocijski odnosi i društveni stereotipi u dopreporodnim i preporodnim gramatikama te u povijesnoj leksikografiji*. Za analizu muško-ženskih mocijskih parnjaka zanimljiva je i usporedba hrvatskoga s drugim, posebno slavenskim, jezicima, pa je u monografiju uključen i rad Martine Kramarić, u kojemu se s dijakronijske i sinkronijske perspektive opisuje stanje u češkome jeziku. (Martina Kramarić: *Muško i žensko kroz povijest u češkome jeziku*).

Dijakronijska istraživanja omogućila su cjelovitije sagledavanje problema koji se pojavljuju u suvremenome hrvatskom jeziku. Spomenut ćemo dva primjera: 1. danas se *rod* upotrebljava u društvenome značenju te je suprotstavljen *spolu* koji ima biološko značenje.[13] Dijakronijska istraživanja pokazuju da je imenica *rod* etimološki povezana s glagolom *roditi* te se upotrebljavala baš u biološkome značenju, pa bi bolje bilo umjesto višeznačnoga naziva *rod* upotrijebiti višerječni izraz *društveni spol*, 2. ženski mocijski parnjak u prošlosti je rjeđe bio profesijski naziv, a češće je označavao suprugu muškarca označenoga profesijskim nazivom, pa se postavlja pitanje treba li dopuniti definiciju mocijskih parnjaka kako bi obuhvatila i to značenje te treba li u suvremenim rječnicima dodati i to značenje uz oznaku *zast*.

[13] Kolokacija *društveni spol* ima dvanaest potvrda u korpusu MaCoCu Croatian Web (Bañón i dr. 2023.) Ovdje navodimo dvije potvrde iz kojih je vidljivo da je *društveni spol* sinoniman *rodu*: Ovo se proučavanje uporno ignoriralo, vjerojatno zato što njegovi rezultati, kao i oni Tiger/Shepherova proučavanja, stavljaju pod znak pitanja središnje tvrdnje ženskih i rodnih studija, naime: da su društveni spol (rod) i razlike u spolnim ulogama muškarca i žene društveni konstrukti. Najjednostavnije tumačenje engleske riječi gender upravo je ono koje se sedamdesetih godina koristilo u akademskim i političkim raspravama: gender znači društveni spol koji se razlikuje od biološkog spola (sex).

4. Projekt *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*

Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik jednojezični je[14], rastući, korpusno utemeljen[15], normativno-deskriptivni[16] rječnik suvremenoga hrvatskog standardnog jezika. To je prvi hrvatski izvorno mrežni (*born-digital*) i igrificirani[17] rječnik. Od 2017. do 2021. projekt *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* financirala je Hrvatska zaklada za znanost (IP-06-2016-2141), od 2021. do 2023. bio je interni projekt Instituta za hrvatski jezik, a od 1. siječnja 2024. projekt *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik: 2. faza* financira Europska unija u sklopu programa NextGeneration EU. Voditeljica je projekta Lana Hudeček. Više podataka o projektu dostupno je na mrežnim stranicama projekta na adresi http://ihjj.hr/mreznik/ i u monografiji Hudeček, Mihaljević i Jozić 2024.

Mrežnik ima tri modula: osnovni modul namijenjen odraslim izvornim govornicima hrvatskoga jezika, modul za učenike nižih razreda osnovne škole te modul za nasljedne i neizvorne govornike hrvatskoga jezika.

Osnovni su rezultati projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*:

- izrada skica riječi za hrvatski jezik (izradio Nikola Ljubešić u suradnji sa suradnicima projekta *Mrežnik*); više vidi u Hudeček i Mihaljević 2018: 106–107
- izrada mrežnih stranica *Mrežnika*, vidi 14. sliku

[14] *Rječnik hrvatskoga jezika za nasljedne i neizvorne govornike* sadržava i engleske i španjolske istovrijednice.

[15] *Mrežnik* se u prvome redu temelji na *Hrvatskoj jezičnoj riznici* (http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html) i na *Hrvatskome mrežnom korpusu* (http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/, ali su pri izradi pojedinih rječničkih članaka konzultirani i specijalni korpusi izrađeni u Institutu za hrvatski jezik u sklopu drugih projekata i dostupni u Sketch Engineu *(Jezikoslovni korpus*, *Rodni korpus*, *Korpus korone*) te ostali korpusi i izvori (npr. *MaCoCu*, *Elexis*, izvori dobiveni pretraživanjem s pomoću Googleove tražilice).

[16] O normativno-deskriptivnome pristupu vidi u Hudeček i Mihaljević 2015.

[17] O igrifikaciji *Mrežnika* vidi u Mihaljević 2022.

14. slika: Mrežne stranice projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*

- objava demoinačice *Mrežnika* (A – K) dostupne na adresi https://rjecnik.hr/mreznik/; primjer jednoga rječničkog članka iz modula za odrasle izvorne govornike, vidi 15. sliku (o demoinačici *Mrežnika* vidi Mihaljević 2024: 609–614)

aléja im. ž. (G aléjē, DL aléji, A aléju, I aléjōm; *mn*. NA aléje, G aléjā, DLI aléjama)

Aleja je prilazni put, ulica ili cesta s drvoredom.
– Rezultati su vidljivi i ravnatelju treba odati priznanje za trud koji je pokazao, iako je teško školsko dvorište pretvoriti u neku cvjetnu aleju.
– Samo desetak metara dalje od uhodane gradske vreve, širokih aleja i šume neonskih svjetala, još uvijek može se pronaći djelić neke druge Kine.
Kakva je aleja? cvjetna, duga, prekrasna, središnja, široka; mirogojska, sveučilišna; aleja čempresa, aleja javora, aleja kestena, aleja platana; aleja bogataša *razg.*, aleja branitelja, aleja skulptura, aleja velikana
Koordinacija: aleja i park, aleja i ulica; aleje i parkovi, aleje i ulice
U imenima: Aleja Blaža Jurišića, Aleja branitelja, Aleja glagoljaša, Aleja grada Bologne, Aleja lipa, Aleja Seljačke bune, Aleja sfingi, Aleja tišine
Kolokacijska baza hrvatskoga jezika: http://ihjj.hr/kolokacije/search/?q=aleja&search_type=basic
Etimologija: Riječ *aleja* posuđena je iz francuskoga *aleé*. Ta je francuska riječ izvedena od glagola *aller* 'ići' i izvorno znači 'prolaz'. Hrvatsko značenje 'ulica s drvoredom' vjerojatno je preuzeto uz njemačko ili talijansko posredništvo, a razvilo se od 'prolaz u vrtu' i 'prolaz među drvećem'. Sličan je značenjski razvoj u riječi *avenija* (v.).
Hrvatski jezik: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=253679

15. slika: Obrada natuknice *aleja* u *Mrežniku*

- objava monografije *Anatomija rječnika – Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (radna e-inačica objavljena je 2021. na stranicama projekta http://ihjj.hr/mreznik/page/monografija/34/), a bitno dopunjena tiskana inačica objavljena je 2024. godine (Mihaljević, Hudeček i Jozić 2024.); monografija na primjeru *Mrežnika* govori o različitim aspektima leksikografskoga rada te različitim praktičnim i teorijskim pitanjima suvremene e-leksikografije
- izrada *Jezičnoga savjetnika za učenike nižih razreda osnovne škole:* http://hrvatski.hr/savjeti/ (Lewis i Matijević 2024: 569–578)
- izrada odostražnoga rječnika radne inačice abecedarija *Mrežnika* – modul za odrasle izvorne govornike: https://rjecnik.hr/mreznik/wp-content/odostrazni/ (Mihaljević 2024: 593–602)
- izrada baze *Etnici i ktetici*: http://hrvatski.hr/etnici-i-ktetici/ (Vidović 2024: 542– 551)
- izrada baze *Frazemske etimologije*: http://hrvatski.hr/frazemi/ (Kovačević 2024: 552–557), vidi 3. prikaz

kocka je bačena

Ta se frazemska izreka upotrebljava pri donošenju važnih odluka i pripisuje se Gaju Juliju Cezaru. On ju je izrekao pri prelaženju rijeke Rubikon 49. godine prije Krista. Tako je započeo građanski rat. Kad kažemo da je kocka bačena ili na latinskom *Alea iacta est!*, znači da je donesena konačna odluka o čemu, da je što riješeno.

3. prikaz: Etimologija frazema *kocka je bačena*

- izrada baze *Etimologije:* http://hrvatski.hr/etimologije/ (Ivšić Majić 2024: 561), vidi 4. prikaz

moneta

Riječ *moneta* posuđena je iz latinskoga *monēta*. Kovanice su tako nazvane jer je mjesto na kojemu se kovao novac u Rimu bilo u blizini hrama boginje *Iūnō Monēta*.

4. prikaz: Etimologija riječi *moneta*

- izrada igara za sva tri *Mrežnikova* modula https://rjecnik.hr/igre/ (Mihaljević 2024: 580–592)
- izrada baze veznika (Hudeček 2024: 562–568)
- izrada *Pojmovnika e-leksikografije:* http://ihjj.hr/mreznik/page/pojmovnik/6/ u suradnji s projektom *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (Hudeček i Mihaljević 2024: 603)
- izrada *Rječnika hrvatskoga jezika za nasljedne i neizvorne govornike* (Hudeček, Mihaljević i Jozić 2025.)
- održan međunarodni znanstveni skup *E-rječnici i e-leksikografija* (10. i 11. svibnja 2019.) i *Okrugli stol Rječnik i stereotipi* (11. prosinac 2020.).

4.1. Dijakronijska istraživanja na projektu *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*

Iako su dijakronijska istraživanja na projektu *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* manje zastupljena nego na projektima *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* i *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*, i u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku* možemo govoriti o nekim elementima dijakronijskih istraživanja, posebno u modulu za odrasle izvorne govornike. To se u prvome redu odnosi na unošenje etimoloških podataka u rječnički članak te izradu etimološke baze. Na projektu *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* surađuju Martina Kramarić s Odjela za povijest hrvatskoga jezika i Dubravka Ivšić Majić s Odjela za onomastiku i etimologiju, koja je i izradila etimološku bazu te obradila polje etimologija u rječničkome članku.

Primjer etimološke napomene koja se nalazi pod natuknicom *mast* prikazan je na 16. slici. U tome se primjeru navodi i da je starije značenje riječi *mast* ‘boja’.

Etimologija: Riječ *mast* postala je od praslavenskoga **mastь* < **maz-tь* (usp. slovenski *mâst*, ruski *мáсть* ‘boja (kose), mast, balzam’, poljski *maść*), što je izvedeno od istoga korijena koji je u *mazati* (v.). Starije je značenje ‘boja’.

16. slika: Etimološka napomena uz riječ *mast*

O izradi etimoloških napomena u *Mrežniku* Dubravka Ivšić Majić napisala je poglavlje u monografiji *Anatomija rječnika*. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik. U tome poglavlju istaknula je da se etimološke napomene navode prema člancima

iz rubrike *Odakle nam riječi* iz časopisa *Hrvatski jezik* (više vidi u sljedećemu poglavlju).

U *Mrežniku* su obrađeni i neki povijesni nazivi (vidi 17. sliku), historizmi (vidi 18. sliku) i zastarjelice (vidi 19. sliku).

bân im. m. (GA bána, DL bánu, V báne, I bánom; *mn.* NV bánovi, G bánōvā, DLI bánovima, A bánove)

[1] pov. (u jednini) **Ban je naslov visokoga državnog dostojanstvenika u Hrvatskoj i Bosni.**
– Kad je u Dalmaciji svoju vlast učvrstio kralj Žigmund Luksemburški, Petar se u ljeto 1387. godine vratio na mjesto glavnog upravitelja Komore jer se njegov prethodnik Cion bio kompromitirao vezom s vranskim priorom i jednim od vođa protudvorskog pokreta Ivanom Paližnom, tada nositeljem naslova bana Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, primivši od njega u zakup komorske prihode.
– Godine 1438. njemački kralj Albert II. dodijelio je Hunjadiju naslov bana Severina.

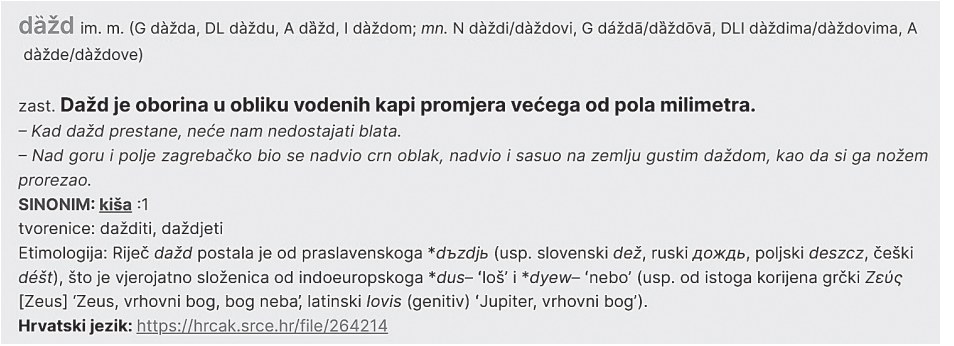
[2] **Ban je muška osoba s istoimenim naslovom.**
– Kompleks Novih dvora bana Jelačića i njegovih nasljednika važan je povijesno-kulturni spomenik.
– Zahvaljujući radu bana pučanina Ivana Mažuranića, Vojna Krajina vraćena je u sastav Hrvatske, odnosno teritorijalno i upravno postala je dijelom carskih pokrajina Hrvatske i Slavonije.
Kakav je ban? doživotni, trajni; bosanski, hrvatsko-dalmatinski, jajački, primorski, slavonski
Što ban može? predvoditi (Hrvate, pobunu, vojsku), stolovati, upravljati, vladati
Što se s banom može? imenovati ga, pisati mu, predati mu predstavku
Koordinacija: ban i knez, ban i pjesnik, ban i vojskovođa, grof i ban; banovi i kraljevi, banovi i podbanovi; banovi i banice
Uz imena: ban (Josip) Jelačić, Kulin ban, ban (Ivan) Mažuranić

17. slika: Obrada natuknice *ban*, koja je označena odrednicom *pov.* (povijesni naziv)

[3] hist. **Kuna je do 2023. bila hrvatska novčana jedinica, sadržavala je 100 lipa.**
– Da nije bilo jačanja kune prema euru 1 posto, rata kredita bila bi veća još tridesetak kuna.
– Mjesečno će se izdvajati 520 tisuća kuna, a u iduće tri godine više od 16 milijuna kuna.
– U 360 požara vatra je nanijela čak 12,6 milijuna kuna štete, izvijestio je predsjednik Zlatko Orsag.
– Automobil vrijedan 30 000 kuna vraćen je 34-godišnjemu vlasniku.
– Nakon godinu dana oni moraju ukupno vratiti 1100 milijuna kuna kredita.
Kakva je kuna? dodatna, isplaćena, izdvojena, jaka, jedna, osigurana, plaćena, potrebna, potrošena, prikupljena, proračunska, sadašnja, simbolična, uložena, uplaćena, utrošena, zadnja; hrvatska
Što kuna može? devalvirati, ojačati, oslabjeti, vrijediti, značiti (mnogo, puno; opstanak, zaradu)
Što se s kunom može? dati je, dobiti je, donirati je, imati je, izdvojiti je, nemati je, ostaviti je, platiti je, potrošiti je, staviti je, tražiti je, trošiti je, uložiti je, uplatiti je, uštedjeti je, uzeti je, vratiti je, zaraditi je
Koordinacija: euro i kuna, kuna i lipa,
U vezi s kunom spominje se: deprecijacija, devalvacija, jačanje, *razg.*, slabljenje, tečaj, vrijednost; hiljada *razg.*, milijarda, milijun, milion *razg.*, milja, som *razg.*, sto, stotina, tisuća; koštati *razg.* x kuna, stajati x kuna, vrijediti x kuna; božićnica, dividenda, dobit, donacija, dug, gubitak, kamata, kazna, kredit, minus, mirovina, naknada, odšteta, otpremnina, plaća, pomoć, porez, poticaj, potpora, potraživanje, prihod, promet, šteta, trošak, višak

tvorenice: kunin, kunski **TVORENICA: kuneći**

18. slika: Obrada trećega značenja natuknice *kuna*, koje je označeno odrednicom *hist.* (historizam)

dȁžd im. m. (G dàžda, DL dàždu, A dȁžd, I dàždom; *mn.* N dàždi/dàžd**o**vi, G dáždā/dȁždōvā, DLI dàždima/dàždovima, A dàžde/dàžd**o**ve)

zast. **Dažd je oborina u obliku vodenih kapi promjera većega od pola milimetra.**
– Kad dažd prestane, neće nam nedostajati blata.
– Nad goru i polje zagrebačko bio se nadvio crn oblak, nadvio i sasuo na zemlju gustim daždom, kao da si ga nožem prorezao.
SINONIM: kiša :1
tvorenice: dažditi, daždjeti
Etimologija: Riječ *dažd* postala je od praslavenskoga **dъždjь* (usp. slovenski *dež*, ruski *дождь*, poljski *deszcz*, češki *déšť*), što je vjerojatno složenica od indoeuropskoga **dus–* 'loš' i **dyew–* 'nebo' (usp. od istoga korijena grčki *Ζεύς* [Zeus] 'Zeus, vrhovni bog, bog neba', latinski *Iovis* (genitiv) 'Jupiter, vrhovni bog').
Hrvatski jezik: https://hrcak.srce.hr/file/264214

19. slika: Obrada natuknice *dažd*, koja je označena odrednicom *zast.* (zastarjelica)

5. Ostalo

U ovome poglavlju navode se neki drugi poslovi koji se u prvome redu provode u Odjelu za hrvatski standardni jezik, ali je pri njihovu provođenju ostvarena intenzivna suradnja s Odjelom za povijest hrvatskoga jezika i s etimologom s Odjela za onomastiku i etimologiju (*Hrvatski jezik*) ili se nalaze elementi dijakronijskoga opisa (*Hrvatska školska gramatika*).

5.1. Časopis *Hrvatski jezik*

U Institutu za hrvatski jezik izdaje se časopis *Hrvatski jezik*, jedini znanstveno-popularni časopis o hrvatskome jeziku. Svake se godine objavi četiri broja časopisa, a dosad je objavljeno jedanaest godišta. Iako u tome časopisu prevladavaju članci posvećeni sinkroniji, dvije su rubrike isključivo posvećene dijakroniji – *Vremeplov* (rubrika u kojoj se na popularan način obrađuju teme iz povijesti jezika) i *Odakle nam riječi* (rubrika u kojoj se na popularan način obrađuju etimološke teme). Urednica je rubrike *Vremeplov* Marijana Horvat, a rubrike *Odakle nam riječi* Dubravka Ivšić Majić. Dijakronijski se radovi povremeno pojavljuju i kao uvodni članci (npr. Marijana Horvat: Marulićev *jazik harvacki*) te u rubrikama *U dva klika mišem, Čitaonica* i *Domaća zadaća*. U rubrici *U dva klika mišem* govori se o računalnome nazivlju, računalnim bazama, digitalizaciji i retrodigitalizaciji. U toj su rubrici, primjerice, prikazani portali

Staroslavenskoga instituta (Ana Mihaljević i Iva Stamenković: Glagoljica u školi *i glagoljica u školi*; Ana Mihaljević: *Mrežni izvori i baze Staroslavenskoga instituta*). U rubrici *Čitaonica* prikazuju se nove knjige, mnoge od njih posvećene i dijakronijskoj problematici, npr. rad Marijane Horvat *Istraživači hrvatskoga glagoljaštva*, u kojemu se govori o knjizi Tanje Kuštović *Istraživači hrvatskoga glagoljaštva I.: Priručnik za studente i one koje zanima hrvatsko glagoljaštvo*. U rubrici *Domaća zadaća* govori se o školstvu, a neki su radovi posvećeni i obradi povijesnojezičnih tema u školi, npr. Tanja Skiba: *Čuvanje hrvatskih riječi uz toplu titricu*; Igor Medić: Misal po zakonu rimskoga dvora *u nastavi Hrvatskoga jezika*; Marina Čubrić: *Projekt* Povijest jezika i dijalektologija *ili Kako obraditi lekcije na kraju udžbenika?*).

5.2. *Hrvatska školska gramatika*

Hrvatska školska gramatika prva je hrvatska gramatika koja je besplatno mrežno dostupna. Prvo izdanje gramatike iz 2017. godine dostupno je na adresi gramatika.hr. Iako na gramatici nisu sudjelovali zaposlenici Odjela za povijest hrvatskoga jezika (Marijana Horvat recenzentica je gramatike), od drugoga izdanja u gramatici se donosi i veći broj terminoloških napomena koje se odnose na zastarjelice u jezikoslovnome nazivlju, vidi 5. prikaz, ali i zastarjelice u drugim strukama, vidi 6. prikaz.

> Stari su hrvatski gramatičari za predikat, objekt i subjekt upotrebljavali različite nazive. Najčešći naziv za subjekt bio je *podmet*, za predikat *prirok*, za objekt *predmet*, a za atribut *pridjevak*.

5. prikaz: Napomena o zastarjelim nazivima u *Hrvatskoj školskoj gramatici* iz 2023: 170.

Bogoslav Šulek utemeljitelj je hrvatskoga znanstvenog nazivlja. Djelovao je u drugoj polovici 19. stoljeća. 1874. i 1875. godine objavio je *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*. Ovo su Šulekove novotvorenice koje danas pripadaju pasivnomu sloju hrvatskoga jezika.

Šulekova novotvorenica	standardnojezična riječ
biljoslovlje	botanika
bokat leća	konveksna leća
kostoslovlje	osteologija
krasoćut	estetski osjećaj
lakokrvnik	sangvinik

6. prikaz: Dio napomene o Šulekovim novotvorenicama u *Hrvatskoj školskoj gramatici* iz 2023: 145.

6. Zaključak

Da bismo razumjeli i objasnili neke pojave u suvremenome hrvatskom jeziku, često je potrebno imati uvid i u starija stanja jezika. Stoga sinkronijska i dijakronijska istraživanja ne trebaju biti strogo suprotstavljena, nego ih treba povezati i u sinkronijske projekte uključiti i dijakronijsku sastavnicu. U radu se stoga prikazuju neki projekti Odjela za hrvatski standardni jezik koji sadržavaju i dijakronijske elemente i u kojima znanstvenici standardolozi surađuju s povjesničarima jezika i etimolozima. Ovim radom nisu obuhvaćene sve takve suradnje nego samo one u kojima je autorica sudjelovala. Nadamo se da će takvih suradnja u budućnosti biti i više.

Literatura

Anatomija rječnika. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik. 2024. Ur. Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik. Zagreb.

Bañón, Marta i dr. 2023. Croatian web corpus MaCoCu-hr 2.0. *Slovenian language resource repository CLARIN.SI.* http://hdl.handle.net/11356/1806 (pristupljeno 19. srpnja 2024.).

Blagus Bartolec, Goranka; Matas Ivanković, Ivana. 2021. The Female and Male World in Croatian Proverbs. *Collegium antropologicum* 45/4. 351–363. http://dx.doi.org/10.5671/ca.45.4.7

Čubrić, Marina. 2017. Projekt *Povijest jezika i dijalektologija* ili Kako obraditi lekcije na kraju udžbenika?. *Hrvatski jezik* 4/4. 11–15.

Dijakronija. 2013. *Hrvatska enciklopedija*, *mrežno izdanje.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb. https://enciklopedija.hr/clanak/dijakronija (pristupljeno 7. ožujka 2025.).

Horvat, Marijana. 2021. Zametci jezičnih stereotipa u povijesnoj leksikografiji. *Hrvatski jezik* 8/2. 33–35.

Horvat, Marijana. 2022. Istraživači hrvatskoga glagoljaštva. *Hrvatski jezik* 9/4. 38–42.

Horvat, Marijana. 2023. Povijesnojezično nazivlje. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje.* Ur. Mihaljević; Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 391–402.

Horvat, Marijana. 2023. Zastarjelice. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje.* Ur. Mihaljević; Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 507–514.

Horvat, Marijana. 2024. Marulićev *jazik harvacki*. *Hrvatski jezik* 11/4. 1–7.

Horvat, Marijana; Kramarić, Martina; Mihaljević, Ana. 2024. Challenges in the Process of Retro-Digitization of Croatian Grammar Books before Illyrism. *Structuring Lexical Data and Digitising Dictionaries. Grammatical Theory, Language Processing and Databases in Historical Linguistics*. Ur. Martín Artista, Javier; Ojanguren López, Ana Elvira. Brill. Leiden – Boston.

Horvat, Marijana; Mihaljević, Milica. 2019. Dijakronijski pogled na mocijske imenice. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 45/1. 27–45.

Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik (demoinačica). https://rjecnik.hr/mreznik/ (pristupljeno 25. siječnja 2025.).

Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik (projektne stranice). http://ihjj.hr/mreznik/ (pristupljeno 25. siječnja 2025.).

Hrvatsko jezikoslovno nazivlje. 2023. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena. https://jena.jezik.hr/ (pristupljeno 20. prosinca 2024.).

Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna. http://struna.ihjj.hr/. (pristupljeno 20. prosinca 2024.).

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2015. Relations between Description and Prescription in Croatian Language Manuals. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*. Ur. Smolej, Mojca. Znanstvena založba Filozofske fakultete. Ljubljana.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018. *Croatian Web Dictionary Mrežnik*: One year later – What is different? *Proceedings of the Conference on Language Technologies & Digital Humanities.* Ur. Fišer, Darja; Pančur, Andrej. Znanstvena založba Filozofske fakultete. Ljubljana.

Ivšić Majić, Dubravka. 2023. Etimološko nazivlje. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje.* Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik. Zagreb.

Jagić, Vatroslav. 1864. *Gramatika jezika hèrvatskoga. Osnovana na starobugarskoj slověnštini.* Zagreb.

Kilgarriff, Adam i dr. 2004. The Sketch Engine. *Proceedings of the 11th EURALEX International Congress*. Ur. Williams, Geoffrey; Vessier, Sandra Université de Bretagne-Sud. Lorient.

Kilgarriff, Adam i dr. 2014. The Sketch Engine: 10 years later. *Lexicography* 1/1. 7–36. (pristupljeno 1. listopada 2022.).

Kovačević, Barbara. 2016a. Muškarci u antičkim frazemima. *Hrvatski jezik* 3/2. 21–25.

Kovačević, Barbara. 2016b. Žene u antičkim frazemima. *Hrvatski jezik* 3/3. 28–30.

Kovačević, Barbara. 2019. Muško i žensko u frazeologiji I. *Hrvatski jezik* 6/4. 26–29.

Kovačević, Barbara. 2020. Muško i žensko u frazeologiji II. *Hrvatski jezik* 7/1. 23–26.

Kuštović, Tanja. 2022. *Istraživači hrvatskoga glagoljaštva I.: Priručnik za studente i one koje zanima hrvatsko glagoljaštvo*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Lazić, Daria; Mihaljević, Ana. 2021. Društveni stereotipi u hrvatskim rječnicima u dijakronijskoj i sinkronijskoj perspektivi. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47/2. 541–582. http://dx.doi.org/10.31724/rihjj.47.2.10

Lazić, Daria; Mihaljević, Ana. 2021. Stereotypes and Taboo Words in Dictionaries from a Diachronic and a Synchronic Perspective – The Case Study of Croatian and Croatian Church Slavonic. *Proceedings of the XIX EURALEX Congress: Lexicography for Inclusion, Vol. II.* Ur. Gavriilidou, Zoe; Mitits, Lydia; Kiosses, Spyros. SynMorPhoSe Lab, Democritus University of Thrace. Komotini.

Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica. 2023. Editorial Foreword: On the Cooperation of Linguists and Anthropologists in the Field of Terminology. *Collegium antropologicum* 47/2. 87–90.

Medić, Igor. 2023. *Misal po zakonu rimskoga dvora* u nastavi Hrvatskoga jezika. *Hrvatski jezik* 10/4, 10–17.

Mihaljević, Ana. 2023. Mrežni izvori i baze Staroslavenskoga instituta. *Hrvatski jezik* 10/3. 13–23.

Mihaljević, Ana; Mihaljević, Milica. 2021. Spol and rod from a Diachronic and Synchronic Perspective – Analysis of Croatian, Croatian Church Slavonic and English. *Collegium antropologicum* 45/4. 341–349.

Mihaljević, Ana; Stamenković, Iva. 2024. Portal *Glagoljica u školi* i glagoljica u školi. *Hrvatski jezik* 11/2: 10–15.

Mihaljević, Josip. 2022. *Igrifikacija hrvatskoga mrežnog rječnika*. Institut za hrvatski jezik. Zagreb.

Mihaljević, Josip. 2023. Programska rješenja. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 117–132.

Mihaljević, Josip. 2024: Odostražni rječnik. *Anatomija rječnika. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Ur. Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik. Zagreb. 593–603.

Mihaljević, Josip. 2022. Stranica *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*. *Hrvatski jezik* 9/2. 22–26.

Mihaljević, Josip; Marković, Mario. 2023. Jezikoslovni korpus. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Ur. Milica Mihaljević, Lana Hudeček, Željko Jozić. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 110–23.

Mihaljević, Milica. 2020. Okrugli stol *Terminološki izazovi u 21. stoljeću* (29. listopada 2020. u Zagrebu). *Вісник Термінологічної комісії при Міжнародному комітеті славістів* 4. 62–64. [Visnyk Terminolohičkoji komisiji pry Mižnarodnomu komiteti slavistiv 4. 62 – 64.]

Mihaljević, Milica. 2021. Jezikoslovno nazivlje između deskripcije i preskripcije (primjer projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*). *Studia lexicographica* 15/29. 51–68.

Mrežnik. Pojmovnik e-leksikografije. http://ihjj.hr/mreznik/page/pojmovnik/6/ (pristupljeno 11. ožujka 2025.).

Muško i žensko u hrvatskome jeziku. 2025. Ur. Mihaljević; Milica; Hudeček, Lana. Institut za hrvatski jezik. Zagreb.

Nahod, Bruno. 2023. Terminološka baza *Struna*. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 3–10.

Odostražni rječnik jezikoslovnoga nazivlja. https://jena.jezik.hr/wp-content/odostraznijena/ (pristupljeno 20. prosinca 2024.).

Pravilno citiraj bibliografsku jedinicu. https://jena.jezik.hr/wp-content/citiranje-literature/.

Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma – RETROGRAM. retrogram.jezik.hr (pristupljeno 11. ožujka 2025.).

Rječnik hrvatskoga jezika za nasljedne i neizvorne govornike. 2025. Ur. Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik. Zagreb.

Rječnik jezikoslovnoga nazivlja. 2024. Ur. Mihaljević; Milica; Hudeček, Lana. Institut za hrvatski jezik. Zagreb.

Skiba, Tanja. 2024. Čuvanje hrvatskih riječi uz toplu titricu. *Hrvatski jezik* 11/4. 12–15.

Diachronic Elements in Synchronic Projects in the Digital Era

Abstract

Diachronic and synchronic research intertwine in many aspects and segments, some projects have both synchronic and diachronic components, and many scholars who are primarily concerned with diachrony occasionally work on primarily synchronic projects. This paper presents selected projects and activities of the Department of Standard Croatian at the Institute of Croatian Language. It presents the primarily synchronic projects, in which special attention is paid to the provision of diachronic data and cooperation between standardologists researching modern Croatian and researchers dealing with the history of the Croatian language. The paper also discusses the online availability of project results.

Ključne riječi: dijakronijska istraživanja, sinkronijska istraživanja, hrvatsko jezikoslovno nazivlje, povijesnojezično nazivlje, zastarjelice

Keywords: diachronic research, synchronic research, Croatian linguistic terminology, historical linguistic terminology, obsolete words